

УДК 111; 321.01; 304.5

С. К. Костючков,
кандидат політичних наук, доцент
(Херсонський державний університет)
kosser.63@mail.ru

БІОЛОГІЧНІ ЗНАННЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІДЕЙ І ЦІННОСТЕЙ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглянуто окремі аспекти сучасних біологічних знань, показано їхній зв'язок із природничими та соціальними науками; розкрито положення щодо специфічності місця й ролі людини у планетарному різноманітті усього живого; визначено роль біологічних знань у процесі трансформації політичних ідей та цінностей, що слугують їх підґрунтям. Проаналізовано сутність політичних ідей як активуючих суспільну свідомість уможлидних моделей облаштування світу; показано, що науковий прогрес біологічних наук має у перспективі політичні наслідки. Автор акцентує увагу на необхідності створення умов для формування реального громадянського суспільства на принципах справедливості, "ноосферної гармонії" і розумного самообмеження людини у своїх потребах.

Ключові слова: біологічні дослідження, способи пізнання, біосфера, природа, суспільство, особистість, біотехнологія, біополітика, ідеал, аксіологічна сфера.

Постановка проблеми. XXI століття по праву вважається століттям біології, яка неупинно набуває ознак не тільки природознавчої, але й соціогуманітарної галузі знань. Біологічні знання стають необхідними в процесі вирішення проблем у таких галузях знань, як екологія, етика, естетика, кібернетика, психологія, історія, політологія, лінгвістика, астрономія тощо. Наукові результати у сфері біології мають вирішальне значення для розробки стратегічних планів політичного, економічного й культурного розвитку України, а також у процесах реформування системи освіти в контексті вимог, зумовлених формуванням сучасного громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження тих або інших аспектів впливу біологічних знань на формування політичного життя суспільства були та є предметом вивчення як зарубіжних, так й вітчизняних науковців. Варто відзначити як такі, що стали вже класичними твори Дж. Агамбена, Р. Бланка, С. Ерліка, Л. Колдуела, Е. Канетті, Р. Карпинської, Ф. Ніцше, О. Олескіна, А. Печчеї, Т. Роззака, М. Рьюза, Дж. Теннера, Дж. Уайнера, М. Фуко, Ф. Фукуями, Дж. Харрісона та інших. Проблеми біополітики, біосоціології, біофілософії знаходяться у полі зору й вітчизняних дослідників, зокрема Д. Шевчука, Л. Гармаш, С. Крилової, В. Чешка.

Мета дослідження – з'ясувати особливості процесу впливу біологічних знань на формування політичних ідей та цінностей у громадянському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення, коли критичний рівень екологічного стану планети став пріоритетною проблемою людства, коли окремі аспекти біологічних досліджень, таких як генна терапія, клонування тварин, корекція соціальної поведінки людини нейрохімічними засобами, суспільно-політичне значення біології безумовно підсилюється. Визначальною рисою біології варто вважати певну гетерогенність об'єктів її дослідження, паралельне існування різних способів пізнання, відмінних між собою образів біологічної реальності. На думку К. Хайлова, у процесі свого розвитку біологія сформувала емпіричні, теоретико-емпіричні та абстрактно-теоретичні (аксіоматичні) конструкції. Посилений науковий інтерес викликають генералізовані (загально біологічні) конструкції, серед яких:

1. Концепція живої природи як сукупності біологічних видів.
2. Концепція живої природи як сукупності структурних рівнів організації від елементарних часток до біосфери.
3. Функціональна концепція багаторівневої природи, яка охоплює процеси життя на різних рівнях колообігу речовин та енергії, замкнених у біосфері, тобто практично безвідходних [1].

З одного боку, до біологічних досліджень активно долучаються спеціалісти в області фізики, хімії, математики, космології, стимулюючи розвиток біофізики, біохімії, генетики, молекулярної біології, космобіології тощо. З іншого, – біологія усе активніше співпрацює із суспільними науками, демонструючи методологічну єдність, пізнавальну моноцільність та світоглядну конгеніальність.

Переконливою вбачається думка канадського дослідника М. Рьюза, котрий стверджував: "Я абсолютно впевнений, що у майбутньому біологія з'єднається із соціальними науками, а з іншого боку, – з науками фізичними" [2: 302].

Аналогічне переконання висловлює і В. Борзенков: "Однією з основних особливостей живої природи як об'єкта наукового пізнання, що визначає багато специфічних рис біологічного пізнання, є те, що жива природа розміщена в ієрархії форм руху матерії між неорганічною природою та соціумом, виявляючи суттєві риси як того, так й іншого" [3: 38].

Концепції та факти сучасної біології, на думку О. Олескіна, дозволяють по-новому поглянути на питання щодо місця й ролі людини у планетарному різноманітті усього живого – біосу, на норми та межі її припустимої поведінки по відношенню до усього живого, на подібність людини до інших форм живої природи у сенсі поведінки, потреб, соціальних відносин й структур, але у той же час – на унікальність людини, її місця й ролі на планеті. Біологічні знання допомагають людству у продукуванні нової системи етичних й політичних ідей та цінностей, застосування яких має сприяти подоланню ідеологічного вакууму й політичної апатії [4].

Сучасне суспільство – це високотехнологізоване середовище, в якому жорстко детермінована структура ставлення до природи як до об'єкта технологічного впливу й ресурсного споживання, до суспільства – як до системи, керованої елементами програм соціального, економічного й політичного розвитку, до людини – як до продукту впливу технологізації суспільної діяльності, побуту, дозвілля, комунікацій й, нарешті, до самої себе як до індивідуального вираження загальної особистості, котра модифікується унаслідок прогресуючої технологізованості її духовного й культурного світу. Сучасні технології, зокрема біологічні, що розробляються та удосконалюються на ґрунті фундаментальних теоретичних досліджень, є інструментами для продукування цієї технологізованої реальності як штучного середовища людської життєдіяльності.

Показовими у цьому відношенні є можливості новітньої біотехнології, у рамках якої розробляється методологія, що дозволяє відповідно до певного плану змінювати живі організми з метою надання їм нових якостей і властивостей. Технологічні можливості сучасної біотехнології є дійсно фантастичними, втім цей факт не актуалізує презумпцію неконтрольованого втручання в біологію людини. Враховуючи той суттєво важливий світоглядний орієнтир, що вимагає сприйняття біологічної основи людини не як нейтрального тла соціального життя, а як підґрунтя, на якому і завдяки якому людина трансформується у культурну й цивілізовану істоту, сучасна біологічна наука, дотримуючись власних етичних засад, має орієнтуватись на відмову від ідеалу перетворення природи, в тому числі і біологічного в людині, в інтересах і за бажанням людини [5].

Прогресуючі темпи розвитку класичних галузей біології, формування сучасних наукових напрямів та дисциплін, таких як біоніка, біофізика, молекулярна біологія, біокібернетика, космобіологія, гена інженерія, молекулярна генетика тощо, забезпечують поглиблене дослідження живої матерії, уможливають ампліфікацію сфери наукових знань про біотичні та абіотичні компоненти природного світу. Практичні досягнення сучасної науки про життя знаходять реальне відображення у нових положеннях та концепціях біологічної науки, наполегливо вимагають оптимізації форм здобуття, накопичення й трансляції інформації, використання її у освітніх процесах, урахування актуальності, наукове й практичне значення конкретних аспектів біологічного знання й, загалом – нового світогляду.

На необхідності модернізованого світогляду, який має пояснити двоєдиність Всесвіту і людини, беручи до уваги егоїстично-споживацький характер її діяльності в природі, наполягають дослідники філософських аспектів біології А. Т. Шаталов і Ю. В. Олейников: "Зі вступом людства в нову постіндустріальну епоху свого розвитку і з виникненням глобальних проблем інтелектуальна незадоволеність керівним філософським світоглядом – рафінованою системою поглядів і уявлень про Універсум і місце в ньому людини – отримує зовсім нове значення. Зараз відсутність світогляду, адекватного практичній реальності буття суспільства, загрожує не тільки багатьма соціальними і екологічними проблемами: загостренням системної соціоприродної кризи, занепадом моральності і т. п., але й навіть загрозою загибелі людства та унікального природного явища – земної біосфери..." [6: 22].

Біополітика в умовах сьогодення слугує не тільки об'єктом наукового дискурсу, але й методологічним та практичним підґрунтям підвищення продуктивності праці, зокрема, в агробіологічній сфері суспільного виробництва. Специфічною особливістю сучасного світу дослідники вважають різке зниження кількості сільського населення в усьому світі, а в розвинених країнах тільки троє людей із ста працюють у галузі сільськогосподарського виробництва. Наприклад, у Японії у 1947 році селянство складало 52,4 %, а у 1985 – тільки 9 %. Не варто забувати про таке поняття, як "капіталізм плоті", в основі якого не тільки сільськогосподарське виробництво, але й агрохімія, генетика, молекулярна біологія, гена інженерія та подібні науки. Реальністю сьогодення є факт, що у середньому два відсотки населення не тільки забезпечують продукцією сільського господарства населення країни, але й забезпечують виробництво товарів на експорт. Звільнення значної частини населення від сільськогосподарської праці зумовлює та активізує процес урбанізації. Перетворення агроцензів на рекреаційні зони актуалізує настання нової ери, коли бажання людини трансформуються у її громадянський обов'язок [7].

Даний контекст зумовлює можливість припущення, відповідно до якого нові біологічні знання й пов'язані із ними технології інспірують суспільну свідомість на продукування принципово нових або модернізованих політичних ідей. У широкому сенсі під політичною ідеєю варто розуміти збуджувальний імпульс не тільки теоретичного пізнання політичної реальності, але й практичного, в інтересах суспільства або його панівних верств. Політичні ідеї є активуючими мисленнєвими моделями

облаштування світу, але не універсальними для усіх епох і народів. Політична ідея акумулює у собі як бажаний, ідеальний стан об'єкта, так і шляхи, методи й характеристику необхідних ресурсів для її реалізації. Ретроспективний аналіз історії людства наочно демонструє комплементарність конкретних політичних ідей до певних історичних умов, у яких дані ідеї зароджувались, розвивались, видозмінювались, переходили в іншу історичну епоху, або втрачали свою значущість для людства. Характеризуючи світову політичну думку, зазвичай розглядають політичні ідеї Античності, Середньовіччя, епохи Просвітництва, Нового часу, Сучасності. Політичні ідеї, функціонуючи у суспільному житті як єдина динамічна система, мають достатньо складну будову. Особливість їх структури полягає у тому, що політичні ідеї належать до числа явищ, сутність яких не може бути визначена у єдиній системі уявлень, необхідно декілька векторів дослідження, для того, щоб розкрити складну структуру політичних ідей. Багатоаспектний аналіз структурних елементів політичних ідей є важливою умовою досліджень взаємовідносин, взаємовпливу та взаємозалежності різноманітних цінностей духовного відображення політичної дійсності. Змістова специфіка політичних ідей актуалізується таким чином, що відображення й засвоєння світу в них реалізується у вигляді бажань, інтенцій, інтересів, почуттів, емоцій, які виникають у індивідів певних соціальних утворень. Відповідно дані компоненти й формулюють суспільне знання стосовно політичних ідей, а також ставлення до них окремих особистостей та суспільства взагалі.

Варто зазначити, що елементи політичних ідей розрізняються по стійкості, емоціональній насиченості й змісту та можуть об'єднуватись у наступні компоненти:

1. Змістовий – що члени суспільства знають про політичні ідеї взагалі, або про їхні складові елементи.
2. Оціночний – як люди оцінюють ті або інші політичні ідеї, що думають про властиві їм позитивні або негативні риси.
3. Поведінковий – яким чином людина ставиться до конкретної політичної ідеї, якими поведінковими проявами готова сприйняти процеси, спрямовані на реалізацію політичної ідеї, наскільки активно або пасивно буде брати участь або сприяти процесам трансформації політичної реальності.
4. Енергетичний – зумовлює емоційне підґрунтя поведінкового компоненту членів соціуму у процесах реалізації конкретних політичних ідей у межах політичного простору.

Варто зазначити, що у філософському дискурсі політична ідея розглядається у вигляді сукупності певних знань про політичне життя суспільства, критичну оцінку функціонуючої у суспільстві політичної системи, суспільно усвідомлені інтенції – прагнення щодо її зміни / трансформації. Філософське трактування політичних ідей вимагає комплексного, з позицій пізнання, дослідження ціннісних характеристик та прогнозування перспектив розвитку, підходу до розуміння сутності політичних ідей. Усі три аспекти дослідження мають бути застосовані системно, незважаючи на те, якою мірою кожен із них є превалюючим.

Гносеологічне питання про сутність та зміст конкретних політичних ідей передбачає аксіологічну опозитну дискримінацію, приміром, гуманістичних та антигуманістичних політичних ідей, при цьому необхідно підкреслити, що не може бути єдиного визначення критеріїв змісту даних контрадикторних визначень. Вони знаходяться усередині самих політичних ідей, не домінують над ними абсолютно, аксіологічне їх осмислення активує перспективну уяву про те, якими політичні ідеї є та якими вони мають бути у майбутньому.

Політичні ідеї – продукт суспільної свідомості конкретної історичної епохи, тому не беззаперечним є факт, що політичні ідеї Античності або Середньовіччя повністю й безумовно конгеніальні політичним умовам сьогодення, так само безпідставним вбачається твердження, що вони не будуть актуальними через сто або двісті років. Цивілізація у процесі власного розвитку продукувала певний спектр політичних ідей, які вважаються трансісторичними, навіть етернальними – це ідеї свободи, рівності, загального блага, миру, демократії тощо, але протяжність часу між суспільним усвідомленням політичної ідеї та результатом її реалізації може сягати тисячоліть, як, наприклад, ідея розподілу влад, висунута у період Античності й тільки в умовах ХХ століття реалізована у багатьох державних утвореннях. Більш глобальні, загальнолюдські політичні ідеї, згадані вище, залишаються у категорії ідеалів, незважаючи на спроби людства будувати суспільства всезагальної свободи, рівності й братерства. Подібні соціальні експерименти не призвели до бажаних результатів, незважаючи на колосальні витрати ресурсів – матеріальних, психічних, духовних, а передусім – людських.

Причину варто шукати, на нашу думку, у певній соціально-біологічній контамінації людської природи, унаслідок чого суспільно-значуща ідея – продукт розумової діяльності окремих індивідів, пасивно долає бар'єр алієнації (відчуження) у суспільній свідомості. Навіть за умов сприйняття спільнотою, подібні ідеї у процесі реалізації уточнюються, модифікуються й деформуються по причині відсутності еволюційно відрегульованого механізму розподілу ресурсів, іншими словами – людська істота прагне першочергово задовольнити власні потреби.

В умовах першої чверті ХХІ століття практичні успіхи біологічної науки дають деяким представникам наукової спільноти підстави стверджувати, що вплив сучасних біологічних знань на

формування майбутньої регіональної та світової політики буде неупинно зростати. Ф. Фукуяма, автор книги "Наше постлюдське майбутнє", стверджує: "...ми стоїмо на старті періоду, небаченого в історії прогресу технології. Біотехнологія та більш глибоке розуміння наукою людського мозку матимуть суттєві політичні наслідки – вони заново відкривають можливості соціальної інженерії, від якої відмовились суспільства, які володіли технологіями ХХ століття" [8].

Е. Тофлер розглядає сучасність як "третю хвилю" в розвитку суспільства та характеризує майбутнє наступним чином: "Нова цивілізація зароджується у наших життях, й ті, хто не здатен побачити її, намагаються її подавити. Ця нова цивілізація несе із собою нові родинні стосунки; інші способи працювати та жити; нову економіку; нові політичні конфлікти, й зверх цього – зміни свідомості" [9: 31].

Отже, на думку дослідника, все, що сьогодні переживає людство – це не просто технологічна революція, прояви якої фіксуються у розшифровці ДНК та маніпулюванні її структурою, але й детермінована цими процесами революція самої біології, як науки. Подібні наукові новації потенціують відкриття у суміжних галузях: крім молекулярної біології, це й когнітивна неврологія, популяційна генетика, еволюційна біологія, нейрофармакологія, соціальна біологія тощо. Науковий прогрес даних наук має у перспективі різного ступеня й глибини політичні наслідки, оскільки прогрес біологічних наук імпліцитно розширює сферу наукових знань стосовно вищої нервової діяльності людини. Аксиоматичне положення про те, що головний мозок є регулятором людської поведінки, робить можливим утвердження факту кореляції між пізнанням процесів мозкової діяльності людини та можливостями керувати цими процесами, а отже – людською поведінкою.

Дослідження сутності політичних ідей не може бути навіть мінімально ефективним без аналізу аксіологічного підґрунтя формування у суспільстві самих політичних ідей. Система ціннісних орієнтацій визначає контент особистісних інтенцій, ставлення самої особистості до себе, до інших людей, навколишнього світу в усьому його розмаїтті форм, проявів, сутностей. Система цінностей є для індивіда вихідною точкою мотивації власної соціальної активності, підґрунтям життєвої концепції й, загалом, філософії життя. Скоординована система ціннісних орієнтацій особистості визначає превалюючі напрями самореалізації, "вузлові точки" бажаної життєвої траєкторії, а також сприяє формуванню адекватної ідентичності.

Зазначимо, що у контексті даної теми починати досліджувати роль цінностей необхідно з розуміння того, що таке "цінність" взагалі і що таке "громадянські цінності" та "політичні цінності", на формування / фіксацію яких впливає біологічне знання.

Система цінностей – найважливіший компонент політичного і соціального життя суспільства. Система соціально-політичних цінностей – це світ знань та умінь, завдяки якому особистість прилучається до чогось більш важливого, ніж її власне емпіричне існування, це окультурена і ретрансльована з покоління в покоління за допомогою сукупності умовних знаків (символів) композиція почуттів, емоцій і ідей, істотно-значущих для даного суспільства.

Завдяки цінностям, людське існування виходить за рамки потреб та інтересів, за рамки того, що необхідно для життя, і того, що зручно, вигідно й ефективно в даний момент часу, саме завдяки залученню до світу цінностей, життя індивідуума наповнюється конкретним сенсом і змістом.

Система цінностей виконує важливу функцію як у бутті людської спільноти, так і в житті окремої особистості. Головне її призначення полягає у визначенні критеріїв, що дозволяють розмежувати добро і зло, користь і шкоду, істину й брехню, тобто, цінності є регуляторами людської життєдіяльності, слугують мірою оцінки як власних дій, так і вчинків інших членів суспільства.

Зауважимо, що аксіологія як учення про цінності виникла відносно нещодавно – в середині ХІХ століття, на ґрунті інтелектуальних зусиль І. Канта, Г. Латце та Г. Ріккєрта, проте сьогодні неможливо уявити соціально-політичний розвиток будь-якого суспільства без ціннісних орієнтирів – незмінних, вічних, або таких, що є продуктом конкретного періоду, його причиною та наслідком. Рушійною силою розвитку суспільства слугують цінності, що мають життєво-важливе значення; завдяки системі ціннісних орієнтирів у соціальних групах формуються мотиви індивідуальної та групової поведінки, намічаються цілі і визначаються шляхи їх досягнення.

Початок ХХІ століття було актуалізовано інтенсивними пошуками нових систем цінностей, які б були конгруентними широкомасштабним процесам реформування політичної, соціальної, економічної сфер суспільного життя як в країнах новоєвропейської цивілізації, так і на пострадянському просторі. Для перших ці пошуки – результат констатації факту, що ціннісна шкала минулого перетворюється на суспільний атавізм й потребує докорінної, субстантивної модернізації. Для інших – не тільки імпліцитно усвідомлена сецесія відносно радянської минульщини, але й сподівання на агрегацію у цивілізований світ, формування модерної аксіосфери з системою релігійних, правових, політичних, моральних та естетичних цінностей.

Погоджуючись з тим, що "цінність є не властивістю будь-якої речі, але сутністю й одночасно умовою повноцінного буття об'єкта" [10: 507], додамо: цінність визначається і як вищий екзистенційний вибір людини, який не має кількісної експлікації та репрезентує превалюючі ідентифікаційні моделі

оточуючого світу, Т. Парсонс лаконічно трактує цінності як загальноприйнятні уявлення про бажаний тип соціальної системи.

Власне громадянські цінності сучасні дослідники [11] трактують як такі, що співзвучні як громадянському суспільству XXI століття, так і сучасній особистості, підкреслюючи, що сутність даних цінностей в їх значущості, а не у фактичності. Цінність не тотожна цілі (ідеалу), оскільки ціль (ідеал) є технічною й технологічною установкою на результат діяльності, а цінність – це певне смислове значення, підґрунтя ідеології із відповіддю на питання "навіщо", а не "як". Подібна ідеологічна значущість стимулює соціальний попит саме на цінності громадянські, а не споживацькі, що були і залишаються характерними для традиційних суспільств.

У сучасному, постіндустріальному суспільстві індивід, який сповідує утилітарні, споживацькі цінності, вже не в змозі адекватно реагувати на виклики, продиктовані реаліями XXI століття. На зміну суспільству споживання (*societe de consommation*) йде суспільство постутилітарне, в якому цінності традиційні замінюються на духовні, іманентні оновленій системі ідеалів, тобто уявлень про те, якими мають бути людина та світ, що її оточує. Традиційні в умовах ринку цінності не відповідають певним тенденціям розвитку сучасного світу, серед яких варто виділити:

- зростання / розширення сфери послуг соціокультурного спрямування, орієнтованих, передусім, на освіту, медичне забезпечення, духовний розвиток населення країни;
- інформатизацію суспільства, в основі якої – можливість для кожної людини вчасно отримувати точну, правдиву й різноманітну інформацію;
- підвищення рівня імплікації різноманітних культур з подальшою гомогенізацією культурного середовища;
- підсилення "мережеподібності" суспільства, в основі якої – конструктивне співвідношення твердості й гнучкості, субординаційних та координаційних процесів, переважання динамічності над статичністю, мобільності над інертністю.

На початку XXI століття людство зіткнулося з активними проявами нової кризи та викликів історії. Мова йде про трансформацію кризи політичної та соціально-економічної в антропологічну. На думку вітчизняних дослідників [7] подолати прогресуючу кризу людина зможе, якщо вона:

- 1) розвине у собі моральне начало, стане мудрою й відповідальною за оточуючий світ і себе в усьому світі;
- 2) здобуде свободу як тотальну стихію особистого самозростання;
- 3) вибудує навколо себе реальне громадянське суспільство, побудоване на принципах справедливості, "ноосферної гармонії" й розумної достатності у своїх бажаннях.

Сучасним громадянським суспільством варто вважати, на нашу думку, заснований на принципах автономності, плюралізму і субсидіарності комплекс індивідуальних та групових інтеракцій громадян, здійснюваних для оформлення й реалізації різноманітних свобод, прав та інтересів у складі інститутів і самоорганізованих груп, функціонування яких забезпечує єдність цінностей та пріоритетів особистості, суспільства і держави.

Розглядаючи людську особистість у взаємозв'язку із суспільством, варто пам'ятати, що вона несе в собі як позитивний, так і негативний потенціал, зумовлений біосоціальною природою людини; стимулювати реалізацію позитивних потенцій та редукувати прояви негативних – ось основна проблема, яка стоїть перед громадянським суспільством та особистістю, інтегрованою в це суспільство.

Отже, засоби спасіння людини в руках самої людини, в її здатності до духовного вдосконалення. Людина нового тисячоліття має не тільки бути здатною до інтелектуальної та інноваційної діяльності, але й вміти розвивати у собі високий моральний й духовний потенціал, визначальну роль у цьому повинна відігравати система освіти, завдяки якій людство здатне вийти за жорсткі межі глобальних проблем.

А. Печчеї, засновник Римського клубу, ще у середині 70-х років XX століття прийшов до висновку, що настає епоха необхідності докорінної трансформації людської особистості, тобто, у загальному розумінні – справжньої людської революції. У минулому, на думку Печчеї, поняття людського розвитку було пов'язано із концепцією потреб та їх задоволення, іншими словами – з суто біологічною складовою людського життя, у новітній час треба сконцентрувати увагу на повному розкритті можливостей та здібностей людської особистості. "Або ми опинимось на висоті положення, – пише А. Печчеї, – й зможемо так розвивати власні екзистенційні якості, щоб вони гармонізували із викликаними нами ж самими кумулятивними змінами, що стосуються як усіх нас, так і оточуючого нас світу, або, відчужені й витіснені продуктами власного генію, будемо поступово сповзати у напрямку до всезагальної, кумулятивної катастрофи" [12: 206].

Сучасна цивілізація, генералізована принципом егоцентризму, партикуляризувала людину від її головного багатства – закладених природою механізмів гармонійного співіснування із оточуючим світом. Суспільство на своєму нинішньому етапі довершує перетворення людини на одномірну істоту – *Homo Consumer* (Людину споживаючу), між тим як сучасність висуває людству нові історичні завдання. У даному контексті необхідно звернутись до положень вчення В. Вернадського про ноосферу – розумну й органічно функціонуючу оболонку життя на Землі.

Концептуальність, планетарна значущість біологічного вчення Вернадського стали доктринальним підґрунтям для оформлення політичної ідеї, яку варто визначити як ідею вироблення нової комунітарної стратегії взаємодії людства із природою. Тільки повний гуманізм, на переконання вітчизняних дослідників, здатен забезпечити в людині таку трансформацію, підняти її якості й можливості до такого рівня, який би відповідав її зростаючій відповідальності у цьому світі. Новий гуманізм – це розуміння глобальної взаємозалежності людей, взаємовпливу та взаємовідповідальності на планеті, це етика відповідальності, любов до справедливості й нетерпимість до насилля [7].

Показовою в даному аспекті вбачається думка Т. Роззак, який наголошував на тому, що опираючись тільки на розум, людство не виживе, спиратися треба на духовні почуття, моральні джерела у людині, причому виховувати їх треба із раннього дитинства. Дослідник підкреслює, що єдиним виходом із кризи є етичний розвиток особистості, зростання її самосвідомості. У загибелі природи віддзеркалюється смерть духовного начала в індивіді. Роззак впевнений, що внаслідок науково-технічного прогресу людина втратила власний внутрішній духовний потенціал, загубила зв'язок із природою, емоційно й духовно "скрижанила". Втрату духовного як суто людського вчений вважає справжньою антропологічною катастрофою [13].

Висновки. Сучасне біологічне знання безумовно впливає на розвиток суспільств, людських популяцій та окремих індивідів. Застосування цих знань у політичних інтересах може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, – підвищення продуктивності агропромислового комплексу унаслідок застосування біотехнологій, фармакологічні засоби, спрямовані на підвищення якості життя, стану здоров'я, зокрема репродуктивного тощо; але з іншого, – реальні можливості контролювати сферу вищої нервової діяльності людини, впровадження евгенічних практик, коригування національних генофондів. Вчення про ноосферу стало доктринальною основою для оформлення політичної ідеї, яку визначимо як ідею вироблення нової комунітарної стратегії взаємодії людства із природою. Плодотворним ґрунтом подібної стратегії є громадянське суспільство, яке забезпечує єдність цінностей та пріоритетів особистості, суспільства і держави. Саме громадянське суспільство варто вважати унікальним простором для формування нового гуманізму, який виступає як розуміння глобальної взаємозалежності людей, взаємовпливу та взаємовідповідальності на планеті, як етика відповідальності, любові до справедливості й нетерпимості до насилля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Хайлов К. М. Структура, функции, развитие биологии / К. М. Хайлов // Природа биологического познания. – М. : Наука, 1991. – С. 178–189.
2. Р'юз М. Философия биологии / М. Р'юз. – М. : Прогресс, 1977. – 320 с.
3. Борзенков В. Г. Принцип детерминизма и современная биология / В. Г. Борзенков. – М. : Издательство Московского университета, 1980. – 196 с.
4. Олескин А. В. Биополитика. Политический потенциал современной биологии : философские, политологические и практические аспекты [Электронный ресурс] / А. В. Олескин. – М. : Институт философии РАН, 2001. – 432 с. – Режим доступа : <http://biopolitika.ucoz.ru/index/0-5>.
5. Степин В. С. Философия науки и техники / [Степин В. С., Горохов В. Г., Розов М. А.]. – М. : Гардарики, 1996. – 400 с.
6. Шаталов А. Т. К проблеме становления биофилософии / А. Т. Шаталов, Ю. В. Олейников // Биофилософия. – М. : ИФРАН, 1997. – С. 5–26.
7. Гражданское общество в эпоху тотальной глобализации / [научн. ред. проф. И. И. Кальной, доц. А. В. Горбань]. – Симферополь : ИТ "АРИАЛ", 2011. – 648 с.
8. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее : Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма ; [пер. с англ. М. Б. Левина]. – М. : ООО "Издательство АСТ" : ОАО "ЛЮКС", 2004. – 349 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://alt-future.narod.ru/Future/Fnpb/fukunpb.htm>.
9. Тофлер Э. Третья волна / Э. Тофлер ; [пер. с англ.]. – М. : ООО "Издательство АСТ", 2004. – 781 с.
10. Краткая философская энциклопедия. – М. : Издательская группа "Прогресс" – "Энциклопедия", 1994. – 576 с.
11. Гражданское общество : истоки и современность / [научн. ред. И. И. Кальной, И. Н. Лопушанский]. – СПб : Юридический центр Пресс, 2006. – 492 с.
12. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М. : Прогресс, 1985. – 312 с.
13. Роззак Т. Голос Земли / Т. Роззак. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 243 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Khaylov K. M. Struktura, funktsii, razvitie biologii [Biology Structure, Function, Development] / K. M. Khaylov // Priroda biologicheskogo pozniyaniya [Nature of Biological Consciousness]. – M. : Nauka, 1991. – S. 178–189.
2. R'yuz M. Filosofiya biologii [Philosophy of Biology] / M. R'yuz. – M. : Progress, 1977. – 320 s.
3. Borzenkov V. G. Printsip determinizma i sovremennaya biologiya [The Principle of Determinism and Modern Biology] / V. G. Borzenkov. – M. : Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1980. – 196 s.
4. Oleskin A. V. Biopolitika. Politicheskiy potentsial sovremennoy biologii : filosofskie, politologicheskie i prakticheskie aspekty [Biopolitics. Political Potential of Modern Biology : Philosophical, Political Science and

- Practical Aspects] / A. V. Oleskin. – M. : Institut filosofii RAN, 2001. – 432 s. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://biopolitika.ucoz.ru/index/0-5>.
5. Stepin V. S. Filosofiya nauki i tekhniki [Philosophy of Science and Technology] / [Stepin V. S., Gorokhov V. G., Rozov M. A.]. – M. : Gardarika, 1996. – 400 s.
  6. Shatalov A. T. K probleme stanovleniya biofilosofii [On the Problem of the Biophilosophy Formation] / A. T. Shatalov, Yu. V. Oleynikov // Biofilosofiya [Biophilosophy]. – M. : IFRAN, 1997. – S. 5–26.
  7. Grazhdanskoe obshchestvo v epokhu total'noy globalizatsii [Civil Society in the Era of the Total Globalization] / [nauchn. red. prof. I. I. Kal'noy, dots. A. V. Gorban']. – Simferopol' : IT "ARIAL", 2011. – 648 s.
  8. Fukuyama F. Nashe postchelovecheskoe budushchee : Posledstviya biotekhnologicheskoy revolyutsii [Our Posthuman Future : Consequences of the Biotechnological Revolution] / F. Fukuyama ; [per. s angl. M. B. Levina]. – M. : OOO "Izdatel'stvo AST" : OAO "LYUKS", 2004. – 349 s. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://alt-future.narod.ru/Future/Fnpb/fukunpb.htm>.
  9. Tofler Ye. Tret'ya volna [The Third Wave] / Ye. Tofler ; [per s angl.]. – M. : OOO "Izdatel'stvo AST", 2004. – 781s.
  10. Kratkaya filosofskaya entsiklopediya [Brief Encyclopedia of Philosophy]. – M. : Izdatel'skaya gruppa "Progress" – "Entsiklopediya", 1994. – 576 s.
  11. Grazhdanskoe obshchestvo : istoki i sovremennost' [Civil Society : the Origins and the Present] / [nauchn. red. I. I. Kal'noy, I. N. Lopushanskiy]. – Spb : Yuridicheskiy tsentr Press, 2006. – 492 s.
  12. Pechchei A. Chelovecheskie kachestva [Human Qualities] / A. Pechchei. – M. : Progress, 1985. – 312 s.
  13. Rozzak T. Golos Zemli [The Voice of the Earth] / T. Rozzak. – M. : Progress-Traditsiya, 2001. – 243 s.

Матеріал надійшов до редакції 17.06. 2014 р.

Костючков С. К. Биологические знания как фактор формирования политических идей и ценностей в гражданском обществе.

В статье рассматриваются отдельные аспекты современных биологических знаний, показана их связь с естественными и социальными науками; раскрыто положение о специфичности места и роли человека в планетарном многообразии всего живого; определена роль биологических знаний в процессе трансформации политических идей и ценностей, которые служат их основой. Проанализирована сущность политических идей как активизирующих общественное сознание умозрительных моделей устройства мира; показано, что научный прогресс биологических наук имеет в перспективе политические последствия. Автор акцентирует внимание на необходимости создания условий для формирования реального гражданского общества на принципах справедливости, "ноосферной гармонии" и разумного самоограничения человека в своих потребностях.

Ключевые слова: биологические исследования, способы познания, биосфера, природа, общество, личность, биотехнология, биополитика, идеал, аксиологическая сфера.

Kostyuchkov S. K. Biological Knowledge as a Factor of Political Ideas and Values in the Civil Society.

This article discusses some aspects of the modern biological knowledge, showing the relationship to the natural and social sciences; discloses the privacy specificity of a man's place and role in the planetary diversity of all living things; defines the role of the biological knowledge in the process of political ideas and values transformation. The essence of political ideas as activating abstract device models of the world is shown; it is proved that biological sciences have the scientific progress in the future political implications. The author stresses on the need to build the civil society based on the principles of justice, "noosphere harmony". The author emphasizes that the use of the biological knowledge in political interests can have both positive and negative consequences. On the one hand, – increasing productivity of agriculture as a result of the use of biotechnology, pharmacological means to improve the quality of life, health, including reproductive, etc.; but on the other, – the real ability to control the scope of higher nervous activity, the introduction of eugenic practices, adjusting the national gene pool. It is believed that the doctrine of the noosphere was the doctrinal basis for the registration of political ideas, which the author defines as the idea of developing a new communitarian strategy of the human interaction with nature. The fruitful foundation of such a strategy is the civil society that provides the unity of values and priorities of the individual, society and state. It is proved that the civil society should be considered as a unique space for the formation of a new humanism, which acts as an understanding of people's global interdependence, mutual responsibility and mutual influence in the world, as the ethics of responsibility, love for justice and tolerance to violence.

Keywords: biological research, ways of knowing, biosphere, nature, society, identity, biotechnology, biopolitics, ideal axiological sphere.